

Demokrati og elforsyning – erfaringer fra Risinge

Birthe Knudsen

I elværkets kredse påstås det altid, at elforsyningen er forbrugerejet og -styret, det er den også i teorien de fleste steder. Virkeligheden er imidlertid helt anderledes.

Et meget omtalt og typisk eksempel på den manglende indflydelse hos forbrugerne og deres valgte repræsentanter på de nederste trin af elhierarkiets stige er Risingesagen. – Men inden jeg beskriver den konkrete sag vil jeg fortælle lidt om en lille kvindegruppes vej til en smule indflydelse i elsektoren.

Den trange vej til indflydelse i el-sektoren:

I 1974 blev valget til Nordøstfyns elforsyning annonceret i Kjerteminde Avis; der skulle vælges 13 repræsentanter i Kerteminde-området. Repræsentantskabet består af 49 repræsentanter, der vælges i 6 områder. De 13 siddende repræsentanter i Kerteminde var alle mænd – derfor besluttede en gruppe kvinder at deltage i valgmødet og opstille kandidater til valget. De kvinder, der tog initiativet, var medlemmer af Dansk Kvindesamfund og havde lavet mange aktioner om konkrete ting for at opnå ligestilling med mændene i lokalsamfundet, det var derfor muligt i løbet af få dage at samle en del kvinder og blive enige om, hvordan man ville gribe sagen an.

Ved mødet opstillede man 6 kvinder, og de blev alle valgt til stor forundring for de tilstedeværende mænd. Forud for valget var der megen diskussion om kvinderne overhovedet kunne opstille og stemme, det var nemlig alle almindelige gifte koner i moden alder – så egentlig var det jo kun deres mænd, der var rigtige forbrugere (havde deres navn på elregningen) – men da ingen af ægtemændene var til stede fik kvinderne lov til at optræde som deres stedfortrædere.

Så kom det første repræsentantskabsmøde, hvor der skulle vælges

bestyrelse – man sad ved kaffebordene i områder og hvert område skulle så vælge et bestyrelsesmedlem – Kerteminde området skulle dog, som det største område vælge 2 bestyrelsesmedlemmer. – Der var 7 mænd og 6 kvinder valgt i Kerteminde-området – og kvinderne fandt det derfor naturligt, at de fik den ene bestyrelsespost, men det syntes de 7 mænd ikke – der blev valgt 2 mænd. Det var den første lærerige oplevelse om magten i elforsyningen. I fire år arbejdede de seks nu som repræsentantskabets medlemmer – og de fik da også lidt informationer om, hvad der skete på elforsyningsområdet lokalt, men der blev aldrig refereret noget om, hvad der skete på de mere overordnede planer, Fynsværket og Elsam – her måtte repræsentanterne som alle andre nøjes med de oplysninger, der kom frem igennem pressen.

Forsøg på at starte energidiskussioner eller komme med ændringsforslag til vedtægter og forretningsgang blev håndfast stoppet.

Ved næste valg i 1978 var forberedelserne større – også fra den sidende ledelses side, der blev for første gang sendt valgkort ud – kortene var sendt til de »rigtige« forbrugere, det var i langt de fleste tilfælde til mændene i de små kernefamilier – men ca. 35 kvinder troppede op med deres mænds kort, fast besluttet på at stemme på de 10 kvinder, man i forvejen havde bestemt sig for at opstille. Det var et både morsomt og spændende møde.

Man forsøgte at standse folk, der ønskede at kende noget til kandidaternes energipolitiske holdning – det forekom nærmest uanstændigt at forestille sig, kandidaterne overhovedet havde en energipolitisk holdning – det var der nu også mange, der ikke havde – de fleste af de siddende repræsentanter var enige om, at den slags – atomkraft, decentralisering af elforsyning og vedvarende energi – kunne man trygt overlade til Elsams eksperter at tage stilling til for os.

Ligesom 4 år tidligere forsøgte man at nægte kvinderne adgang til at stemme og til at stille op – bølgerne gik højt – men de 10 blev opstillet og kvinderne fik stemmesedler, man stemte enigt på de 10 og desuden på tre af de mænd, man regnede med ville få flest stemmer. Det gik fint, ni kvinder blev valgt – så nu var bestyrelsesposterne inden for rækkevidde.

Op til det konstituerende repræsentantskabsmøde skete der forunderlige ting, der blev rundsendt skrivelser om, at det ville være ødelæggende for NEF's forhold til Fynsværket, hvis ikke mindst en af mændene kom i bestyrelsen – der blev forsøgt at lægge pres på kvinderne gennem deres mænd, »hvem har egentlig bukserne på i jeres ægteskab« osv – alt dette gjorde selvfølgelig de ni endnu mere overbe-

viste om, at de skulle have begge bestyrelsesposterne – og dem tog de – til stor fortrydelse for mændene.

Ved det konstituerende bestyrelsesmøde skulle der vælges ny formand, den mangeårige formand var trådt tilbage – der skulle også vælges næstformand og 2 medlemmer (udover formand og næstformand) til Fynsværkets repræsentantskab. En af kvinderne kom med i Fynsværkets repræsentantskab – og det gav udover de lokale informationer fra bestyrelsesarbejdet mulighed for nogle FV og Elsam informationer. Men det var selvfølgelig ikke alle informationer, der nåede så langt ned i hierakiet og indflydelsen var det meget skralt med. Ustandselig så vi Danske Elværkers Forening og Elsam udtale sig om energipolitiske ting – som aldrig havde været forelagt hverken i Fynsværkets eller NEF's repræsentantskaber.

Man brugte hyppigt almindelige kvindeundertrykkelsesmetoder imod os i NEF – men især i Elsam og DEF – det værste eksempel var nok, da en af Elsamdirektørerne på et nærgående, men helt teknisk spørgsmål fra mig – svarede udenom og derefter tilbød, hvis svaret ikke var tilfredsstillende, at give mig privat manuduktion i frokostpausen – dette forslag høstede han hele den mandlige del (99%) af forsamlingens grin og klapsalver på. Som garvet kvindesagskvinde var det dog muligt for mig at give ham røde ører i et øjeblikkeligt svar. Men reaktionen hos mændene var gennemgående – at det var synd for direktøren, at den skrappe kælling ikke kunne forstå en spøg.

Risingesagen

Vores fornemmelse af og viden om, at vi ingen reel indflydelse havde blev mere og mere klar, men i maj 1979 kom det konkrete bevis, der gjorde det muligt for os at fortælle udadtil – at det med forbrugerdemokrati var en gammel løgn.

En dag kunne vi nemlig læse på forsiden af vores største fynske avis, at der var planer om at opføre Nordeuropas største kulkraftværk og anlægge en kæmpe kulhavn ved Risinge.

Vi havde få dage før deltaget i et repræsentantskabsmøde, der var startet med en rundvisning og et informationsmøde på Fynsværket – her var der ingen, der havde følt anledning til at nævne disse planer. Ved at gå forskellige mennesker nærmere på klingen viste det sig at hverken NEF's direktør, NEF's formand (også medlem af Fynsværkets bestyrelse) eller Fynsværkets formand (også medlem af Elsam's bestyrelse) vidste noget om planerne – kun Fynsværkets direktør

kendte planerne – han mente til gengæld ikke det var noget de folkevalgte burde debattere, endsigse have medindflydelse på.

Vi blev selvfølgelig forargede og krævede et ekstraordinært repræsentantskabsmøde i NEF – hvor man kunne diskutere sagen. Vi fik et repræsentantskabsmøde – enkelte af mændene delte vores forargelse. Til mødet havde formanden og direktøren hidkaldt en overingeniør fra Elsam, som med fine plancher og megen ekspertviden skulle belære om et kommende Risingeværks lyksaligheder. Han fortalte bl.a. om den »demokratiske« beslutning, der var gået forud – først opstod ideen i:

overingeniørudvalget – som udarbejdede planerne og sendte dem til godkendelse i

direktørudvalget – som godkendte og videresendte til

Elsams bestyrelse – som godkendte og indlemmede det med 2 linier i Elsams udvidelsesplan, som blev sendt til

Handelsministeriet

På intet tidspunkt behandles en så stor sag altså som dagsordenspunkt i nogen folkevalgt forsamling (Elsams bestyrelse er valgt indirekte gennem så mange led, at der ikke er nogen jordforbindelse mere). Fra repræsentantskabsmødet sendte en del af repræsentanterne en protestskrivelse, omhandlende den manglende information i denne sag. Elsam svarede at det rigtignok havde stået i udvidelsesplanen – og at ihvertfald fru Birthe Knudsen havde været til stede på et orienteringsmøde, hvor udvidelsesplanen var blevet omdelt. Så de syntes informationen havde været helt i orden – Det var korrekt, at der i udvidelsesplanen havde stået, at der var planer om at lave konventionelle byggepladser på Djursland og/eller mellem Nyborg og Kerteminde.

Jeg må indrømme, at jeg ikke ud af det, kunne forstå, at man havde planer om et kæmpeværk og havn – jeg havde derfor spurgt Fynsværkets formand om, hvad det betød, og han svarede, at det var noget med et kraftvarmeværk som det i Herning, da jeg går ind for mindre decentrale kraftvarmeværker, kunne jeg ikke have nogen indvendinger mod det. Alligevel var det mig, der blev gjort til dummeper, fordi jeg ikke havde forstået det – de mænd, der tidligere havde indrømmet, at de ikke havde hørt om planerne gik nu med fuld musik ind for planen – man er jo ikke dum, vel?

Men nu skete der noget meget positivt – på egnen rejste sig en folkestemning imod Elsams vilde planer, og det blev ikke kun til uartikulerede protester, men til nedsættelse af en komite, Komiteen mod Risinegeværket, der gik igang med et meget ihærdigt modstandsarbejde. Komiteen havde (og har) sin styrke i at være meget bredt sammensat, den kan derfor arbejde på mange fronter og har en høj troværdighedsgrad hos folk. De fleste af elkvinderne tilsluttede sig komiteen – og nogle deltog meget aktivt i arbejdet.

Arbejdet bestod i underskriftindsamling, musikfestival (for at skaffe lidt penge til at arbejde for) udformning af læserbreve og pressemeddelelser – men først og fremmest bestod arbejdet i indsamling af sagligt materiale om energipolitiske spørgsmål – hvor stor havnekapacitet havde Elsam nu, hvor store kulmængder ville man få brug for i fremtiden, hvor stor var den nuværende elværkskapacitet, hvad betød spidsbelastning, hvad var udnyttelsesgraden, hvad kunne der gøres for at udnytte elproduktionen bedre, hvad ville Risingeprojektet betyde regionplanmæssigt o.m.a. spørgsmål – man bearbejdede i mindre grupper, der snart havde indsamlet så megen viden, at man kunne lave en stor energihøring om energiproblemer – der indkaldtes både Elsameksperter og alternative eksperter – spørgere var medlemmer af komiteens forskellige arbejdsgrupper – høringen gav anledning til megen debat både i og udenfor Elsam – og det bestyrkede os i overbevisningen om, at Elsam havde uret i denne sag, det var simpelthen et udtryk for Elsams forfejlede og forældede energipolitik, der bygger på øget vækst, centralisering, ingen folkelig medleven og ikke for meget med besparelser og rationel udnyttelse.

Senere har der været lavet høringer med kuldirektør Sachmann, Elsam og daværende energiminister Poul Nielsson – Komiteen har også lavet mange henvendelser til Folketingets energipolitiske udvalg, haft foretræde for udvalget, udarbejdet kompendier om energipolitiske spørgsmål – derudover deltaget i utallige møder og seminarer om Elsams energipolitik – arrangeret af folk, der også føler sig klemt af Elsam og Elsams beslutninger. Specielt er der etableret et samarbejde med gruppen på Djursland, der arbejder imod en kulhavn med tilhørende kæmpeværk ved Glatved – sagen er jo at uanset, hvor Elsam vil placere disse ting – så er det energipolitisk forkert overhovedet at lave dem. I Djurslandgruppen deltager aktivt Rosemarie Løgstrup, enke efter K. E. Løgstrup. Indtil sin død deltog Løgstrup også – og hans oplevelser med Elsam fik ham til at formulere nogen fantastisk rigtige ting omkring eksperter og ekspertvælde og Elsam, 2 af dem sidder i min arbejdsmappe og giver mig styrke til det fortsatte arbejde

- de lyder: »Elsams mål er det stik modsatte af samfundets, Elsam vil sætte forbruget i vejret, samfundet vil spare. Elsam vil gerne styre Danmark fra kulissen«.

og -

»Overfor eksperter gælder to tommelfingerregler: Hvis man skal have tillid til en ekspert, må han være tilstrækkelig uafhængig af sin ekspertise til at se konsekvenserne af den. Den anden regel er, at man ikke kan have tillid til én, som mener at kunne udlede 'den politiske afgørelse' af ekspertisen.

Overkapacitet

En af de meget kontante ting Risingekomiteen har funder ud af - og som Elsam bestemt ikke er glad for er kommet frem - er overkapacitetens størrelse.

Indtil for 7-8 år siden meddelte Elsam i sin årsberetning størrelsen på reservekapaciteten, den lå i 1970 på ca. 15%, men så begyndte den at stige kraftigt, og man holdt op med at komme med tallet.

Ved overkapacitet (reservekapacitet - forstås den effekt, der er til stede udover det, der bruges i den absolutte spidsbelastning - altså på den dag i december, hvor der bruges allermost elektricitet, bruges der ca. 2400 MW installeret effekt i Elsam-området, - men i Elsam området er der installeret 3600 altså 50% mere end der nogensinde er brug for - siden vi bragte det frem, har Elsams folk når som helst, der var lejlighed til det, forsøgt at bortforklare dette faktum. Men som det er åbenlyst for enhver, mindsker det kraftigt behovet for et 2100 MW stort værk ved Risinge.

Valget november 1981

Før næste elvalg forsøgte elkvinderne at gøre op, hvad vi egentlig havde nået - vi havde fået bedre information, vi havde fået noget debat igang (og vel også sammen med Risingekomiteen stillet Risingesagen lidt i bero), vi havde fået lavet vedtægtsændringer med 2 årlige repræsentantskabsmøder i stedet for et - og en bestemmelse om at det var ligegyldigt, hvem af ægtefællerne, der stemte ved et valg - men et forslag om at lade alle myndige personer stemme uanset om de ejede en måler eller ej var faldet ligesom mange andre gode demokratiseringsforslag - men det stod stadig skralt til med indflydelsen.

Derfor gik vi i samarbejde med Risingekomiteen om valget til NEF.

Der blev opstillet kandidater i alle kredse – og det blev ihverfald et valg, der samlede mennesker ud over det almindelige.

Det store slag stod i Kerteminde, hvor 8 af de 9 kvinder genopstillede, og Risingekomiteen opstillede 5 kandidater, imod opstillede 15 agtværdige mænd, der først og fremmest var imod al den kvindesnak om åbenhed og medindflydelse. Tingene havde jo altid fungeret godt – valget blev et tilløbsstykke mere end 500 mennesker samledes i hotellets store sal til valgmøde, og den efterfølgende afstemning var en klar sejr for vores linie – der skulle vælges 13 og det blev alle de 8 kvinder og alle de 5 fra Risingekomiteen. I de andre områder var resultaterne forskellige – men slutresultatet blev klart flertal både i repræsentantskab og bestyrelse og dermed 1 plads i Fynsværkets bestyrelse.

Den lokale sejr var vundet – men nu opstod mange andre problemer – først at vænne administrationen til, at vi ville være en aktiv ledelse og ikke mere ville ledes af dygtige men ensidige eksperter – det er ved at komme – dernæst at finde sammen om at arbejde *for* noget, det er ulige vanskeligere end at arbejde imod f.eks. et Risingeværk – men også det er godt på vej – og så er der tilbage at finde ud af at få indflydelse også på de store tunge beslutninger, der tages af Elsamtoppen – men det er meget vanskeligt. Vi ved jo, at en meget stor del af befolkningen – energipolitisk er enige med os, hvorfor er det så så svært at komme igennem med de synspunkter i elværkskredse?

Vi har fundet en del grunde bl.a. den uoverskuelige opbygning af hele elsektoren, der er f.eks. ikke valg samtidig de forskellige steder, det er også udemokratisk ikke alle har valgret, der er fantastisk mange indirekte valg, på den måde forsvinder ansvaret og alle bare lidt kontroversielle meninger sis meget hurtigt fra.

Hvad nu?

Vi vil selvfølgelig forfølge Risingesagen – for selvom den tilsyneladende er stillet i bero, så er værket og havnen bestemt ikke opgivet. Derudover vil vi fremsætte forslag til bedring af både åbenheden omkring elarbejdet og demokratiet i elsektoren.

Men det bliver nok mest lokalt, vi kan få noget ud af vores flertal – så her vil vi arbejde for virkeliggørelsen af vores ideer – bl.a. på området vedvarende energi og decentrale kraftvarmeværker. Vi har nedsat forskellige arbejdsgrupper bestående af repræsentantskabsmedlemmer og med ansatte som sekretærer. Og vi håber meget snart at kunne fremlægge forskellige forslag.